

SZAKMAI BESZÁMOLÓ

„A történeti Halas templomos helyeinek és a hozzá kapcsolódó települések felkutatása a régészeti topográfia eszközével – II. ütem”

című, az NKA 3234/233 pályázati azonosító szám alatt nyilvántartott engedélye alapján
elvégzett kutatásról

Pályázati azonosító: 3234/233

A terepbejárást végző intézmény: Kecskeméti Katona József Múzeum és az Ásatárs Kft

Eddigi eredmények:

Bács-Kiskun megyében a módszeres régészeti topográfia még kis mértékben valósult meg. A Duna-Tisza közének igen nagy részét magába foglaló, a Duna-Tisza közti Hátságban fekvő Kiskunság középkori településrendszerének rekonstruálására kísérletek eddig kis számban történtek. Többféle módszertani megközelítéssel, inkább csak egy-egy kis területre, mikrorégióra koncentráltan vagy egészen töredékes eredmények születtek, vagy egyszerű lelőhelykataszterként értékelhetőek csupán az ez irányú vizsgálatok.

1996-1999. között Gallina Zsolt végzett Kiskunhalas környékén, a történeti Halas tágabb területén célirányos terepbejárásokat, templomos helyeket s hozzá tartozó falvakat kutatva (GALLINA 1999; UŐ. 2000).

A középkori Halas kialakulásával, szerkezetének vizsgálatával Hatházi Gábor (HATHÁZI 2000; UŐ. 2005; UŐ. 2006.), valamint Gallina Zsolt és Varga Sándor (GALLINA-VARGA 2009a; GALLINA-VARGA 2009b), Bács-Kiskun megye, elsősorban Kiskunfélegyháza térsége templomaival Rosta Szabolcs (ROSTA 2003; UŐ. 2004; UŐ. 2009; UŐ. 2010) foglalkozott.

Az elvégzett munka leírása, a pályázat szakmai megvalósítása:

A cél a történeti Halas templomos helyeinek és a hozzá kapcsolódó települések felkutatása célzott és részben szisztematikus régészeti topográfia, terepbejárás, pontos dokumentálás, lokalizálás, geodézia és térinformatika eszközével. Ez célirányos munkát jelent. A templomos helyek körzetében szisztematikus, teljes terepbejárást végeztünk, minden lelőhelyet feltérképeztünk.

A munka a jelentős számú, eddigi eredmény felhasználásával és főként tekintélyes mennyiségű új adat bevonásával történt. Természetesen nem lehetett célunk széleskörű tájrégészeti leírást adni, de a régészeti topográfia módszereivel ehhez kívántunk hozzájárulni. A vizsgálati rendszer alapeleme a topográfiai munka, az Árpád-kori és a középkori lelőhelyek helyszínén történő beazonosítása.

A hagyományosnak mondható történeti források (forráselemzések, nyelvészet, helytörténeti munkák), lokális régészeti eredmények mellett egyéb módszereket (térképészet, térinformatika) is bevontunk a vizsgálatokba. A környezet és úthálózat régi térképek alapján (elsősorban az 1. és a 2. katonai felmérésre gondolunk) történő rekonstrukciós lehetőségeit is alkalmaztuk. A 18–19. századi térképeknek a modern térképek koordinátarendszerébe illeszthető georeferálása révén, kiküszöbölhetőek lettek azok a torzulások, amelyek a korabeli térképészeti módszerekből adódóan keletkeztek.

A régészeti topográfia megvalósítási módja, tapasztalatai:

1. Előkészületek: Forráselemzés, nyelvészeti, helytörténeti munkák áttanulmányozása. Ennek során számba vettük az érintett települések régi, nyilvántartott és nyilván nem tartott, illetve a potenciális (pl.: névanyag alapján sejthető) lelőhelyeit. Ezeket digitális módszerrel térképen jelöltük.

2. A terepet 4-6 fővel jártuk be. A terepbejárás napokon 8:00-16:00 óra között folyt munka, illetve 3-4 naponként plusz napi 1-2 órát töltöttünk a leletanyag tisztításával. A helyszínré és az egyes terepek között terepjáró gépkocsival közlekedtünk. A terepbejárás 18 napig tartott, 2014. január 23 és március 5 között.

3. Régi lelőhelyek, útvonalak azonosítása: A KÖH nyilvántartásába és a Kecskeméti Katona József múzeumi adattárában szereplő lelőhelyeket igyekeztünk a terepen azonosítani.

4. Lelőhelyek, útvonalak bemérése, felmérése: Az egyes lelőhelyek határait a hagyományos határkeresési módszerrel rögzítettük és jelöltük a térképen. A terepbejárást EOV koordinátás M=1:10.000-es katonai térképekkel végeztük, melyeken egy-egy lelőhely széleinek felderítése után berajzoltuk az adott lelőhely kiterjedését. A térképeken ugyancsak jelölésre kerültek a nem bejárható (pl.: kerítéssel elzárt területek, gyümölcsös, legelő, rét) területek. A lelőhelyeket EOV koordinátás GPS-sel is rögzítettük, melynek segítségével a térinformatikus munkatárs megközelítő pontossággal tudta rögzíteni a lelőhely kiterjedését. A GPS-sel történő adatfelvétellel meghatároztuk a lelőhely abszolút térbeli helyzetét a korábbi relatív térmeghatározásokon túl. Egy-egy lelőhely esetében több GPS adatot is felvettünk. A terepen tapasztaltakat (lelőhely megközelítése, elhelyezkedése, kiterjedése, leletanyag kora, mennyisége, a terepen tapasztalt látási viszonyok) diktafonon, továbbá a terepbejárás naplójában is rögzítettük.

5. A jelentősebb templomos helyeket geodéziai módszerrel is rögzítettük, a helyszínről szintvonalas térképet készítettünk. A kutatható templomokról 1:4000-es szintvonalas térképet készítettünk a FÖMI adatbázisa alapján.

6. A terepbejárásról, a megfigyelésekről és a lelőhelyekről terepbejárás dokumentáció készült: napló, lelőhely-leírás, lelőhely-bejelentő adatlap. Az egyes lelőhelyekről, régészetiileg értelmezhető vagy gyanús jelenségekről fotódokumentációt is készítettünk. Az egyes lelőhelyekről készített fényképeket a terepbejárás napló végére helyeztük. A lelőhelyeket, templomos helyeket térinformatikai módszerrel rögzítettük a katonai felmérések és modern térképeken, meglévő és bővíthető adatbázis kereteibe illesztve.

7. Leletanyag tisztítása, csomagolása: Az előkerülő leleteket többször lecsérélt lágy vízben, körömkefével mostuk. Ezt követően szobahőmérsékleten szárítottuk meg a leleteket, majd szakszerűen elcsomagoltuk és dobozoltuk a megfelelő feliratozással. A leleteket tartalmazó zacskók külső oldalán és a belső leletkísérőn is feltüntettük a lelet előkerülésének pontos helyét (GPS koordináták), idejét, illetve annak korszakba történő besorolását. A lelőhelyek terepi elnevezésének első része az adott település nevét, majd a terepbejárás évét, végül az abban az évben előkerült lelőhely sorszámát jelöli (pl.: Bodoglár 2014/11. lh., Kiskunhalas 2014/1. lh.). A kerámia anyag tisztítása és elcsomagolása során, a topográfiai térképen szereplő dűlőnév, tanyanév vagy egyéb megjelölés (pl.: csatorna, közút, Tsz, stb.) alapján átneveztük a lelőhelyeket (pl.: Bodoglár 2014/11. lh. = Bodoglár, Gyulai-dűlő IV. lh, KÖH 69375). Minden zacskón és belső cédulán szerepel a lelőhely átnevezett- és a terepen adott neve is. Azokban az esetekben, amikor már ismert lelőhelyet találtunk, akkor a lelőhely a terepen munkanevet kapott, de új nevet már nem adtunk neki.

8. A leleteket az egyes korszakokkal foglalkozó régészekkel közösen határoztuk meg.

A kutatás eredményei, a tudományos eredmények összefoglalása, eredményességének elemzése:

A mai Kiskunhalas közvetlen környékén, a Kápolnahely mellett több középkori templomos helyet ismer a kutatás. A kutatások alapján, egy Kiskunhalas körüli 25-30 km sugarú körben, mintegy 54 Árpád-kori és/vagy középkori templom tételezhető fel. Ebből mintegy 19 templom egykori léte egyértelműen bizonyítható, 21 pedig erősen valószínűsíthető. Természetesen ez nem jelent időbeli egybeesést, hiszen a vizsgált történeti időszak mintegy hat évszázadot ölel fel. Ugyanakkor a kutatás korlátokba ütközik. Az ismert templomoknak csak kisebb hányadát tárták fel legalább részben. Ráadásul az eddig kutatott templomok egy részének

építési és fennállási ideje sem tisztázott. E templomokról Árpád-kori és középkori írott forrást alig ismerünk.

A tágabb halasi határból a következő, egykori Árpád-kori-középkori templomokat ismerjük (19 db): 1. Balotaszállás-Kőhalom; 2. Balotaszállás-Templomhegy; 3. Bócsa-Templomhegy; 4. Borota-Kápolna-dűlő; 5. Császártöltés, Középcsala-Templomhely; 6. Harkakötöny, Harka-Berki birtok; 7. Harkakötöny, Kötöny-Pajorkereszt (Keresztdomb); 8. Kiskőrös, Petőfi Általános Iskola; 9. Kiskunhalas-Templomhegy; 10. Kiskunhalas-Kápolnahely; 11. Kiskunhalas, Sóstó-Zöldhalom; 12. Kiskunmajsza, Bodoglár-Kőhalom; 13. Kiskunmajsza-Marispusztá; 14. Kisszállás-Templomdomb; 15. Kisszállás, Ismeretlen faluhely 1. és 2.; 16. Kunfehértó-Templomhegy; 17. Szank-Kápolna-dűlő; 18. Tázlár-Templomhegy; 19. Zsana-Templomhely.

A következő lelőhelyeken erősen valószínűsíthető az egykori templom. Ilyenek pl. azok a lelőhelyek, amelyekről Árpád- és középkori temetkezések ismertek, vagy a felszínen faragott kőtöredékeket figyeltek meg, de ide soroltuk a helyiek visszaemlékezéseiből ismert templomos helyeket is. Ezek a jelenségek közvetve ugyan, de templom helyére engednek következtetni (21 db). E templomos helyek felkutatása szisztematikus terepbejárásokkal lehetnének meghatározhatóak: 1. Jánoshalma-Hergyavica I. és II.; 2. Jánoshalma-Terézhalmi-major; 3. Jánoshalma-Keserű; 4. Jánoshalma-Templom (belterület); 5. Kecel-Katolikus templom környéke; 6. Kecel-Polgárdi; 7. Kecel-Demeter; 8. Kecel-Fuzanecker tanya; 9. Kéleshalom-Öreg Semplék; 10. Kéleshalom – Kéleshalmi bekötőúttól É-ra; 11. Kiskőrös-Cebe, Templomdomb; 12. Kiskőrös, Fekete-halom, Dodoglár; 13. Kiskőrös-Templomhalom; 14. Kiskőrös-Ökördi; 15. Kiskunhalas-Tabán; 16. Kiskunhalas-Szilády Áron utca; 17. Kiskunmajsza-Kígyópuszta, Panka halom; 18. Kiskunmajsza, Bodoglár-Köveshalom; 19. Kiskunmajsza, Tajó-Pap széke; 20. Kisszállás, Tompai faluhely; 21. Kunfehértó-Várhegy.

Néhány lelőhely esetében templomot tételezhetünk fel (14 db): 1. Balotaszállás-Balotai Strázsa; 2. Balotaszállás-Kőhatár; 3. Balotaszállás-Zöldhalom; 4. Bócsa-Fischer, Faragó József tanyája; 5. Borota-Zside; 6. Kiskunhalas-Fejeték; 7. Kiskunhalas-Füzes-Bikádi föld; 8. Kiskunhalas, Füzes-Kuti hegy; 9. Kiskunmajsza-Kígyópuszta, Béres tanya; 10. Kunfehértó-Pörnyehalom; 11. Rém; 12. Szank, ismeretlen lelőhely; 13. Zsana-Eresztő, Kőhalom; 14. Zsana-Zöldhalom.

A falusi templomok többsége egy-egy pusztához, prédiomhoz, határrészhez köthető. Azonban egy-egy határrészben több templom is ismert vagy feltételezhető. Így pl. Balotán 5, Kecelen 4, Fehértón 3, Zsanán 3, Bodogláron és Füzesen pedig két-két templom is valószínűsíthető.

E templomok környékén, azokhoz tartozó, kisebb-nagyobb kiterjedésű Árpád-kori-késő középkori települések, falvak helyezkedtek el. A I. István és I. László törvényei, továbbá hazai régészeti topográfiai alapján a templomok környezetében nyilvánvalóan magasabb számú településmaradvánnyal számolhatunk, azonban az egyes templomok pontos vonzaskörzetét (2-5 km) csak hozzávetőlegesen ismerjük. Régészeti feltárások hiányában a régészeti terepbejárás ad fogódzót ebben a kérdésben.

A feltehetően a tatárjáráskor elpusztult több száz méteres, viszonylag nagy kiterjedésű Árpád-kori falvakhoz köthető az Árpád-kori templomos helyek többsége (Tázlár-Templomhegy, Balotaszállás-Kőhalom, Kiskunhalas-Zöldhalom, Kiskunhalas-Kápolnahely Kiskunmajsza, Bodoglár-Köveshalom, Bodoglár-Kőhalom, Kunfehértó-Templomhegy, Kunfehértó-Pörnyehalom). A felsoroltak közül Tázlár-Templomhegy, Kiskunhalas-Kápolnahely, Kiskunhalas-Zöldhalom, továbbá Bodoglár-Kőhalom, Kunfehértó-Templomhegy és Kunfehértó-Pörnyehalom tágabb környékét jártuk be és térképeztük fel a feltehetően a templomhoz tartozó Árpád-kori-késő középkori település-hálózatot.

A Kiskunhalas környéki terepbejárás eredményei: A terepbejárásunk során Kiskunhalas közigazgatási területének É-i, ÉK-i, K-i, DK-i és D-i részét térképeztük fel (1. kép). A Ny-i területek a nagyfokú beépítettség miatt járhatatlanok voltak. A város fentebb említett szélétől K-i

irányba 3-5 km-re, É-i irányba 2 km-re, D-i irányba pedig 2-2,8 km-re végeztünk terepszemlét. A terület közel 75%-a járható volt, az alacsony vetésekben, az elboronált szántókon és a mélyszántásokban közepesek/jók voltak a látási viszonyok. A topográfiai térképre vetített Árpád- és középkori lelőhelyek félkörívben veszik körbe Kiskunhalast (2. kép). A terepbejárást nagyban nehezítette az a tény, hogy az egykori templomos helyek környéke részben, vagy pedig teljesen beépített volt. Ezzel a problémával elsősorban a kiskunhalasi terepszemlénk során találkoztunk. A Kápolnahely, Katolikus temető (KÖH 35928), részben feltárt lelőhely a mai Halas DK-i részén fekszik, területén ma is használatban levő temető működik, illetve az egykori középkori templom környéke teljesen beépített (kerékpárút, közút), így terepbejárásra alkalmatlan volt. A templomos helytől legközelebb 500 m-re D-re és K-re találtunk terepbejárásra alkalmas (nem beépített) területeket.

Kápolnahelytől kb. 1,3 km-re, Ny-DNy-ra fekszik a másik ismert templomos hely (Templomhegy, KÖH 35864), amely a város DNy-i szélén helyezkedik el. Csupán a Templomhegytől D-re levő területek bizonyultak terepbejárásra alkalmasnak, amely alapján azonban nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket a középkori településhálózat kapcsán. Az egyértelműen jól látszódtott – a korábbi és az idei terepszemlék alapján –, hogy közvetlen a templomos hely közelében, attól É-ra és D-re nagy és közepes kiterjedésű Árpád-kori lelőhelyek fekszenek. A lelőhelytől Ny-ra és K-re levő területeket nem lehetett bejárni. Sajnos ez alapján nem tudtuk megfigyelni a két templomos hely közötti középkori lelőhelyek előfordulását és kiterjedését.

Kiskunhalas-Zöldhalom egy ugyancsak ismert templomos hely (KÖH 35939) a város É-ÉK-i szélén. A felszíni viszonyoknak köszönhetően jól le lehetett határolni a lelőhely kiterjedését, illetve annak környékét – a templomhelytől K-re, ÉK-re és DK-re eső – is fel tudtuk térképezni. A Zöldhalomtól É-ra (Sós-tó, erdő), Ny-ra (beépített terület) és D-re (település beépített szélé) sajnos ugyancsak járhatatlan területekkel találkoztunk. Az ismert Árpád-kori templomos hely közvetlen közelében és attól 2 km-re is találtunk kisebb-nagyobb kiterjedésű Árpád-kori megtelepedésre utaló nyomokat. Az egyes lelőhelyek közötti távolság változó, általában 200-800 m közötti volt. További érdekesség, hogy míg Zöldhalom környékén egy lelőhelytől eltekintve kizárólag Árpád-kori, addig a Templomhegy környékén nagyrészt késő középkori, illetve Árpád- és késő középkori lelőhelyeket találtunk.

A Kiskunmajsa-Bodoglár környéki terepbejárás eredményei: A terepbejárásunk során Bodoglár falu D-DK-i szélétől egészen Kiskunmajsa város Ny-i széléig, a két települést összekötő műúttól D-DNy-ra levő területet, az említett kövesúttól 3-4 km-re vizsgáltuk át (3. kép). A bejárt terület középső, K-i részén helyezkedik el Bodoglár-Kőhalom (KÖH 36027) ismert Árpád-kori templomos hely, ahol 1997-1998-ban Gallina Zsolt feltárást is végzett. A nagy kiterjedésű Árpád-kori lelőhelyet körívben veszik körbe az Árpád- és/vagy késő középkori településnyomok. A templomos helytől D-re 2,5 km-re, attól Ny-ra 500 m-re, attól É-ra 1,5 km-re, ÉNy-ra 3,5 km-re és K-re 1,5-1,8 km-re jártuk be. Ez alapján egyértelműen kijelenthetjük, hogy a kőhalmi templom vonzáskörzete a középkori települések tükrében legalább 2,5 km sugarú körben kimutatható (4. kép). A templomhoz legközelebb fekvő lelőhelyek attól 200-300 m-re helyezkedtek el. Az egyes lelőhelyek közötti távolság 100-700 m között változott. A templom környékén elsősorban Árpád-kori lelőhelyeket találtunk.

A Kunfehértó környéki terepbejárás eredményei: Kunfehértó területén egy biztos – Templomdomb (KÖH 27529) – és további két feltételezhetően templomos helyről – Várhely (KÖH 35410) és Pörnyehalom (KÖH 35466) – rendelkezünk adatokkal (5. kép). A Templomdombon 1963 tavaszán Kőhegyi Mihály egy középkori templomot és a környező temető 58 sírját tárta fel. V. Székely György feltételezése szerint, a környéken előkerült leletek alapján elképzelhető, hogy a késő középkori templomnak Árpád-kori előzménye is volt. A Templomdombtól Ny-ra és DNy-ra terepet nem lehet járni a nagy kiterjedésű erdők miatt. A dombtól É-ra és K-re viszont sorra veszik körbe az egykori templomhelyet az Árpád-kori

lelőhelyek. A 100-200 m nagyságú, közepes méretű telepnyomok egymástól 80-400 m-re – viszonylag sűrűn – helyezkednek el.

A várhelyi lelőhelyen a terepbejárásunk alkalmával egy kb. 200-220 m átmérőjű részén találtunk csak leleteket egy ÉÉK-DDNy-i irányú magaslat központi részén. Templomra utaló nyomokat nem figyeltünk meg. Hasonló megfigyeléseket tettünk Pörnyehalmon is. A kisebb homokdombbal tagolt, galagonyával benőtt részen fekvő lelőhelyen kerámiatöredéket ugyan nem találtunk, de két, egymással párhuzamosan futó, köríves árok nyomait (?) felfedeztük, amelyek néhol megszakadtak. Az kettős sáncárok kora kérdéses, az azonban bizonyos, hogy a Pörnyehalom területén földvár vagy erődített település volt egykoron.

Összegzés képen megállapítható, hogy az említett templomok esetében kirajzolódott a templom vonzáskörzetébe tartozó település-hálózat, mely alapját képezi a további mikrorégiós kutatásoknak. Jellemzően a templomok közvetlen környezetében sűrűbb volt a településhálózat és kisebb-nagyobb kiterjedésű falvak váltak ismertté.

Az ismert illetve feltételezett templomok túlnyomó része a késő középkorban (is) fenn állt (Balotaszállás-Balotai Strázsa, Balotaszállás-Templomhegy, Bócsa-Templomhegy, Bócsa, Fischer-Faragó József tanyája, Harkakötöny, Harka-Pajorkereszt, Kiskunhalas, Füzes-Bikádi föld, Kiskunhalas-Kápolnahely, Kiskunhalas-Szilády utca, Kiskunhalas-Tabán, Kiskunmajsa, Bodoglár-Kóhalom, Kiskunmajsa-Marispuszta, Kiskunmajsa, Tajó-Pap széke, Kisszállás-Templomdomb, Kunfehértó-Templomhegy, Szank-Kápolnahely, Tázlár-Templomhegy, Zsana, Eresztő-Kóhalom, Zsana-Templomhely). A tatárjárás pusztításának mértéke a Homokhátságot intenzíven érintette, valószínűleg a templomok és az Árpád-kori falvak nagy része elnéptelenedett, illetve azok nagy részét elpusztították. A tatárdúlás utáni időszakban az ismét használatba vett vagy az újonnan épített templomok feltehetően kapcsolatba hozhatók a kun lakosság megtérítésével és letelepítésével azokon a határrészekén, ahol kun szállások helyezkedtek el.

A tatárjárás pusztítása után újjáéledő település nyomát tártuk fel Tázlár-Templomhegyen. A 2002/2003, 2012. és 2013/2014-ben végzett ásátások alkalmával többek között összesen 385 Árpád- és késő középkori temetkezést, illetve egy, az Árpád-korban elpusztult település nyomai kerültek felszínre. A tatárjárás erőszakos pusztításának számos vonását (pl.: égett omladékréteg a temetőt kerítő árokba, elrejtett edények és vaseszközök) figyeltük meg. Azonban már 2002/2003-ban találtunk arra utaló nyomokat (ún. fehér kerámia, nagy méretű szögletes alakú karámok), hogy a 13. század második felében újra benépesült a Templomhegy környéke. Ezt a tényt támasztotta alá az is, hogy a Templomhegyen nem egy, hanem két – egy Árpád-kori és egy késő középkori – templom alapozóárkait tártuk fel 2013/2014-ben. A két templom léte és az előkerült pénzek alapján tudjuk, hogy a lelőhely a 16. század elejéig biztosan használatban volt. A tatárjárás után ide érkező népesség tagjai kunok voltak, akiknek egyértelmű régészeti bizonyítékait (pl.: ráhúzott, lemezgömb csüngős fülbevaló, gyöngyös tarsoly, halotti obulus, domborított díszlemezek) is megtaláltuk.

A 2012-ben, a Tázlár-Templomhegyen végzett terepbejárásunk alkalmával (pályázati azonosító: NKA 3234/00210) lehatároltuk a lelőhely kiterjedését (480 x 700 m), illetve bejártuk annak környékét kb. 1 km-es körzetben. Megfigyeléseink alapján az egykori templomos hely körül egymástól 70-80 és 120-140 m-re, majd egyre távolodva, már több száz méterre helyezkednek el egymástól az Árpád-kori és késő középkori lelőhelyek. Az edénytöredékek felszínén történő szóródása és intenzitása egyértelműen a templomhegyi falunál kisebb kiterjedésű településekre utaltak. A 2014-ben készített légifotók alkalmával észleltük, hogy a templomtól É-ra 200-300 m-re nagy méretű, részben egymást vágó, valószínűleg Árpád-kori vagy késő középkori karámok helyezkednek el.

Publikációk a témában:

GALLINA 1999 Gallina Zsolt: Árpád-kori és középkori templomok Kiskunhalas környékén. Halasi Múzeum. Emlékkönyv a Thorma János Múzeum 125. Évfordulójára. Kiskunhalas 1999, 83-108.

GALLINA 2000 Gallina Zsolt: A történeti Halas régészeti lelőhelyei. In: Kiskunhalas története 1. Tanulmányok Kiskunhalasról a kezdetektől a török kor végéig. Szerk. Ö. Kovács J.–Szakál A. Kiskunhalas 2000, 31–42.

GALLINA-MOLNÁR Gallina Zs.-Molnár I.: Középkori templom és sírmező Kunfehértó-Templomhegyen. Halasi Múzeum 2. Emlékkönyv a Thorma János Múzeum 130. évfordulójára. Szerk.: Szakál Aurél. Kiskunhalas, 2004. 87-101.

GALLINA-VARGA 2009a Gallina Zsolt-Varga Sándor: Újabb adatok a középkori Halasról. A településszerkezet formálódása. Halasi Múzeum 3. Emlékkönyv a Thorma János Múzeum 135. évfordulójára. Kiskunhalas 2009, 23-32.

GALLINA-VARGA 2009b Gallina Zsolt-Varga Sándor: 14-15. századi templom körüli temető feltárása Kiskunhalas-Katolikus temető, Kápolnahelyen (Előzetes beszámoló a 2005. és 2007. évben végzett feltárásokról). In.: „Kun-kép” A magyarországi kunok hagyatéka. Tanulmányok Horváth Ferenc 60. születésnapja tiszteletére. Kiskunfélegyháza 2009, 33-47.

HATHÁZI 2000 Hatházi Gábor: Halas kun székközpont és magyar mezőváros a középkorban. In: Kiskunhalas története 1. Szerk.: Ö. Kovács J.-Szakál A. Kiskunhalas 2000, 169-302.

HATHÁZI 2005 Hatházi Gábor: Sírok, kincsek rejtélyek. Híres középkori leletek Kiskunhalas környékén. Kiskunhalas 2005.

HATHÁZI 2006 Hatházi Gábor: A kun és jász székközpontok kérdéséhez. Studia Caroliensia 7 (2006/3-4) 111–146.

ROSTA 2003 Rosta Szabolcs: Pusztatemplomok Kiskunfélegyháza környékén. Szakdolgozat 2003.

ROSTA 2004 Rosta Szabolcs: Templomok Kiskunfélegyháza környékén. Cumania 20 (2004) 113–172.

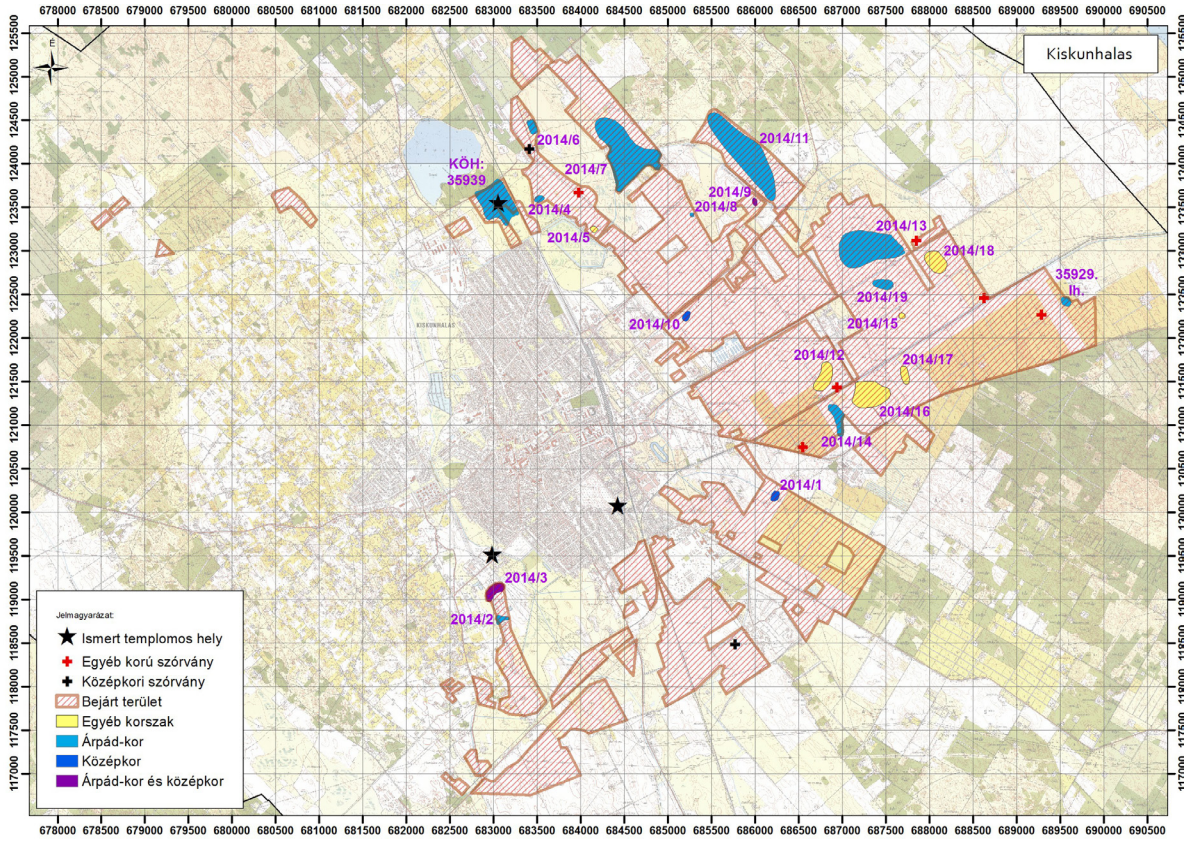
ROSTA 2009 Rosta Szabolcs: Új eredmények a kunok Duna-Tisza közti szállásterületének kutatásában. – New results in the research of Cuman territory between rivers Danube and Tisza. In.: „Kun-kép” A magyarországi kunok hagyatéka. Tanulmányok Horváth Ferenc 60. születésnapja tiszteletére. Kiskunfélegyháza 2009, 175-216.

ROSTA 2010 Rosta Szabolcs: A Kiskunsági Homokhátság középkori település- és úthálózata. Középkori Mozaik. Az ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola doktoranduszainak tanulmányai. 2010.

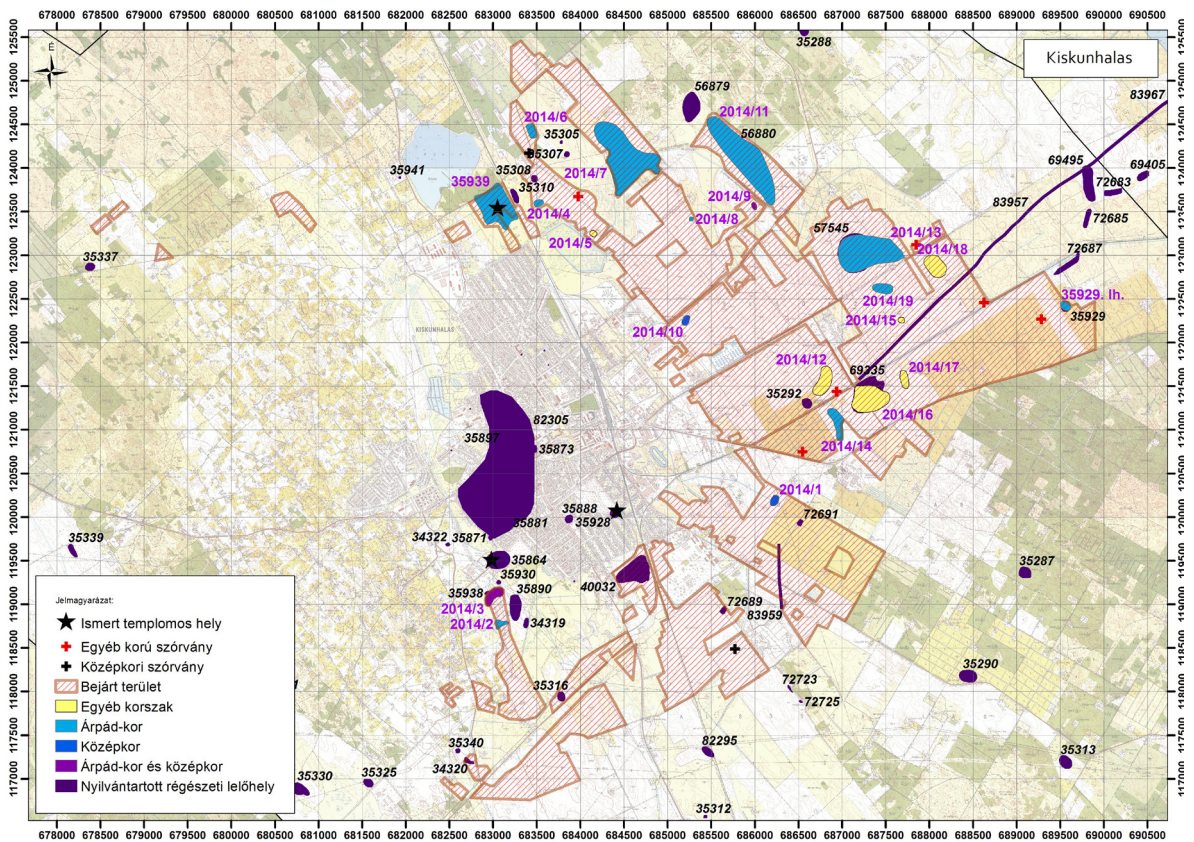
Kecskemét, 2014. április 22.

Gallina Zsolt és Gulyás Gyöngyi
régészek

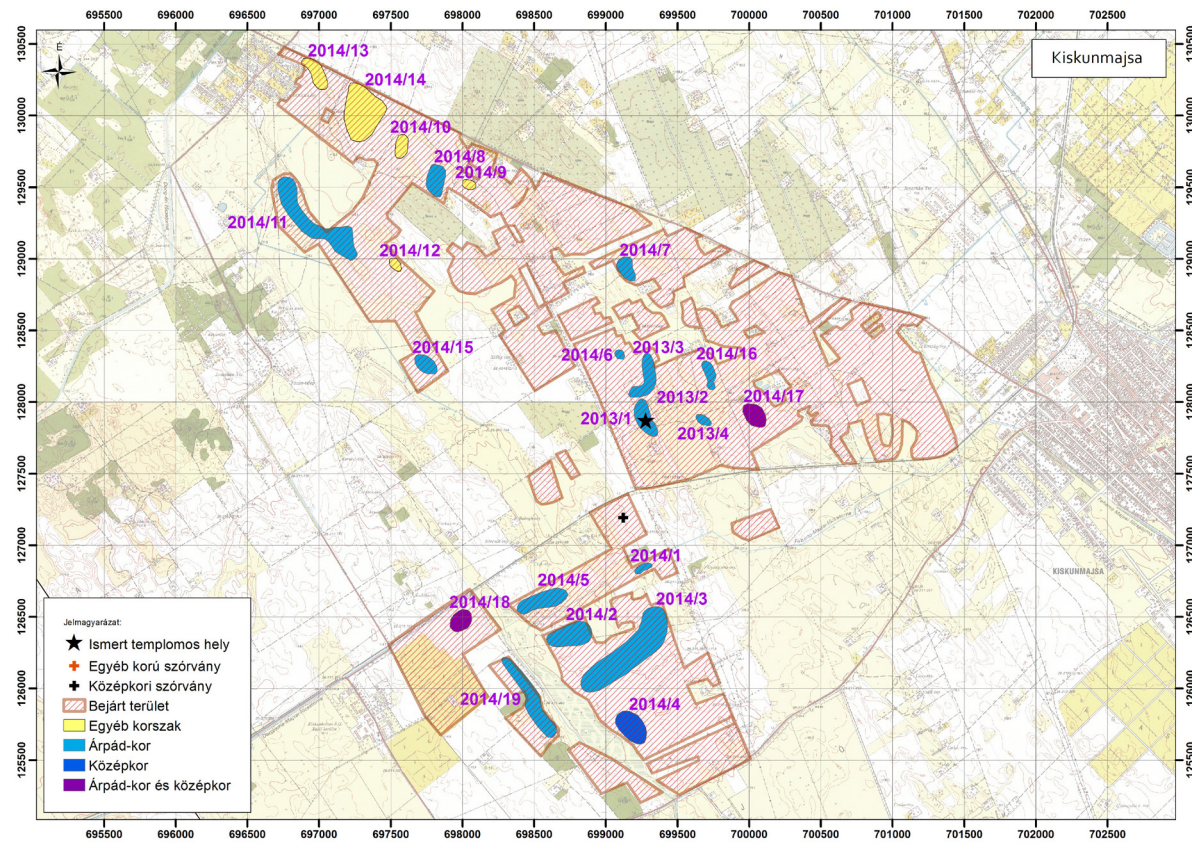
Wilhelm Gábor
pályázati megbízott

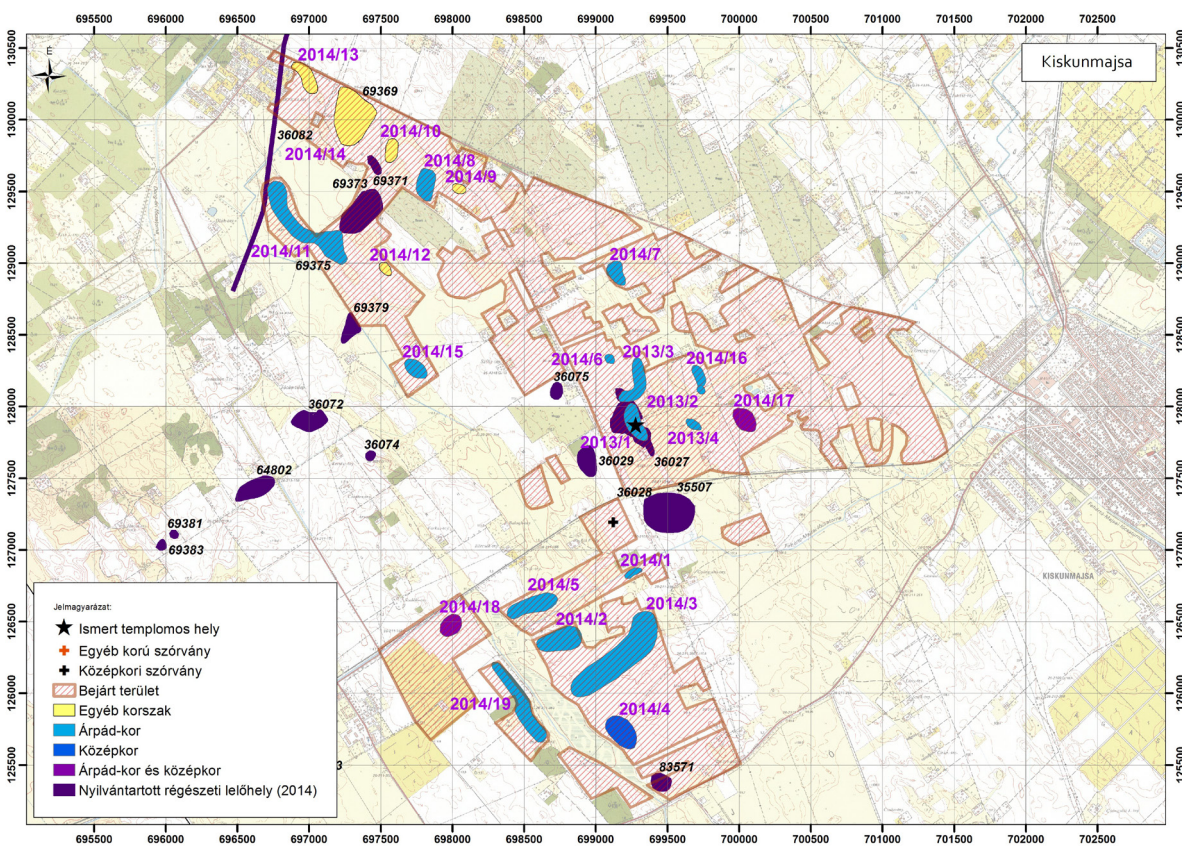
1. kép: Kiskunhalas környéki, 2014-ben végzett terepbejárásakor előkerült lelőhelyek

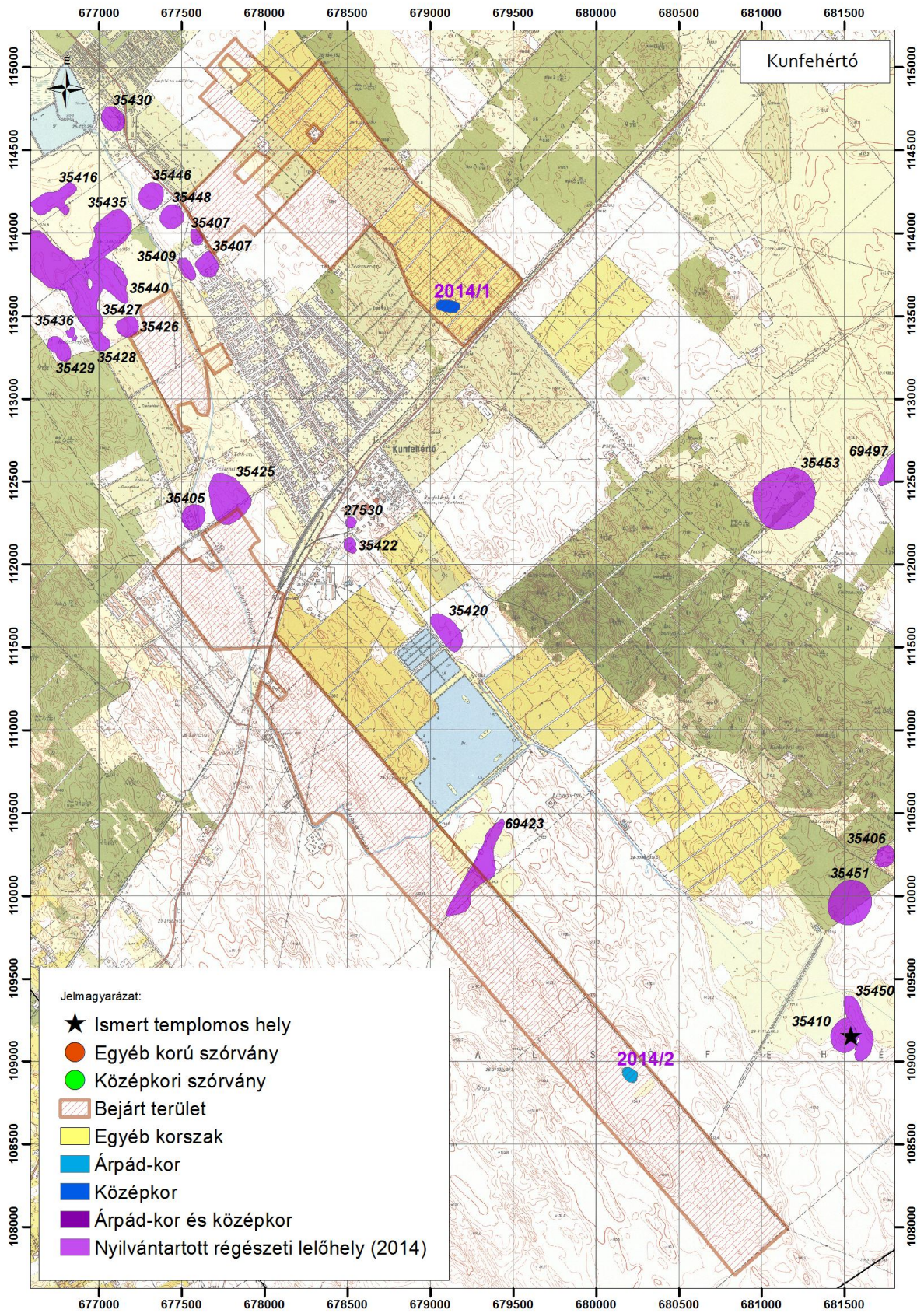
2. kép: Kiskunhalas környéki összes ismert lelőhely

3. kép: Bodoglár környéki, 2014-ben végzett terepbejáráskor előkerült lelőhelyek

4. kép: Bodoglár környéki összes ismert lelőhely

5. kép: Kunfehértó környéki összes ismert lelőhely